

İDARE MERKEZİ

**ANKARA, İstanbul Caddesi
Maarif Eminliği yanında**

İSTANBUL BÜROSU

*İstanbul, Ankara Caddesi
No — 87*

HAYAT

Fiatı her yerde 15 kuruş
seneliği, posta ile 7,5 Türk Lirası
(Ecnebi Memleketlere 7,5 Dollar)

**Abona ve ilan için İstanbul
bürosuna muracaat edilir**
Yazı işlerinin mercii Ankara
merkezidir

Hayata, daima hayata.. Dünyaya daha çok hayat katalım!

— NIETZSCHE—

Cilt: V

Ankara , 6 Kânunevel, 1928

Sayı: 106

Büyük adamlar:

GAY-LUSSAC

150 inci velâdet senesi münasebetiyle

Meşhur Fransız kimyakerlerinden (Joseph Louis Gay-Lussac) 6 kânunu evel 1778 de St. Léonard namındaki küçük bir şehir de doğmuştur. Kendisinin gençliği çok zahmetli geçti. Gay-Lussac daha genç yaşında ebeveyninin evinden uzaklaşmağa mecbur oldu. İhtilâlin furtunaları pederini hapis-haneye atmıştı. Genç çocuk azimkârane müdahalesiyle pederini ölümden kurtardı. Genç çocuğun pek seri olan ihata kabiliyeti, düşünüşündeki vuzuhu, büyük sa'yügayreti, metin ve samimî karakteri kendisine her yerde hürmet ve muhabbet kazandırdı. Çok geçmeden "Gay-Lussac" in ilmî kabiliyetleri meydana çıktı. Politeknik mektebinde profesör olan meşhur kont (Berthollet) kendisini talebe olarak kabul etti. Berthollenin o zaman talebesine söyledikleri meyanında bilhassa şu sözler dikkata şayandır: " Genç adam, mukadderat sizi büyük keşifler yapmağa sevkedecektir. Bundan böyle siz benim sofraya arkadaşım olacaksınız. Ben ilim işlerinde sizin pederiniz olmak istiyorum." 1) Bu kehanet çok geçmeden tahakkuk etti. 31 kânunsani 1802 de mühendisane talebesinden Gay-Lussac Fransa Ulum akademisine (Gaz ve buharların hararet vasıtasıyla inbisatı hakkında tetkikat) ünvanlı bir tez gönderdi. Bu tez uzun seneler gayrikabili cerh bir hakikat olarak mer'î oldu.

Bu ilmî muvaffakiyet Millî Enstitü tarafından genç âlime şerefli bir vazife verilmesine sebebiyet verdi. Gay-Lussac (Biot) ile birlikte bir hava seyahatı yaparak miknatis kuvvetinin irtifain tezayüdiyle azalıp azalmadığını tetkike memur edildi. Fakat balonlarının devrî hareketleri gayrı muntazır müşkülât ihlas ettiğinden yaptıkları müşahedeler ilim erbabını pek az tatmin etti. 16 Eylül 1804 te Gay-Lussac kendi başına tekrar havaya yükselerek sathıbahıdan 7016m irtifaa

kadar çıkmış ve teneffüs darlığına ve donmak tehlikesine rağmen miknatis ibresinin hareketini tersim, suhnet derecesini ve havanın rutubetini tayin etmiştir. Bu seyahatta mumaileyh büyük bir ihtimala hava nümuneleri toplayarak bil'ahara bunları tahlil etmiş ve havanın çok büyük irtifalarda da sathı arzda olduğu nisbette Azot ve Oksijenyumdan mahlût ve hidrejenyumdan ârî olduğu neticei mühimmesini bulmuştur. 2)

Bu hava tahlillerinden Gay-Lussac herkesin takdirini kazanmış olan maruf Alman âlimi (Alexander v. Humbald) ın hava tetkikatında nakıs usuller istimal ettiğini ve sıhhsız neticeler elde etmiş olduğunu görmüştür. Yaptığı tenkitler büyük Alman âliminin dostluğunu kazanmasına vesile oldu. Bunun üzerine iki âlim teşriki mesai etmiş ve mühim neticeler elde etmişlerdir. Mezkûr tetkikattan sonra birlikte İtalyaya seyahat etmişler ve sonra Almanyaya gitmişlerdir.

Gay-Lussac Parise avdet ettikten sonra gazlerin izafi harareti hakkında tetkikata girişmiştir. (Davy) kalevî madenleri keşfettiği zaman (Napoléon) polyteknik mektebine tettebbuat için bir çok paralar ve vesait verdi. 1809 danberi bu mektepte kimya ve Sorbonda fizik müderrisi olan Gay-Lussac bu vesait ianesiyle (Thénard)la birlikte çalışarak Davy'nin neticelerini te'yit etti. Kendileri elde ettikleri neticeleri (Recherches physico-chimique, Paris, 1881: cilt 2) de teşrih ettiler. İki arkadaş bir çok tehlikeler karşısında potasyum ve sodyum cisimlerini saf, kimyevî bir tarik üzerinde istihsale muvaffak oldular. Basit bir cisim olduğu henüz malûm olmayan klor gazını tahlil etmek için yaptıkları bütün tecrübeler akamete uğradı. Bundan dolayı klorun bir unsur olduğuna kanaat getirmişlerse de muhterem hocaları Berthellot'nin hatırı için bu husustaki fikirlerini kat'î ifade etmekten çekindiler.

[2] Gilberts Annalen der Physik XX,

-137

Bu aralık Davy klorun bir unsur olduğunu gösteren kâfi deliller bulmuştu. Gay-Lussac yeni keşfedilmiş, klora müşabih ve kendisi tarafından "İyot" tesmiye edilen diğer bir cisim üzerinde yaptığı mükemmel tetkikat ile Davy'nin klor hakkındaki müddealarını te'yi-de fırsat buldu. İyot 1811 senesinde (Courtois) tarafından vareklerden istih-sal edilmişti. Gay-Lussac kâşiften bir miktar iyot talep etmiş ve bununla bir çok tecrübeler yaparak iyodun bir unsur olduğunu, kükürt ve klor gibi madenlerle doğrudan doğruya emlâh husule getirdiğini ve hidrojenyum ile bir hamız tevlit ettiğini irae etmiştir. Bu suretle (Lavoisier) nin bütün hamızların oksijeniyum ihtiva ettiği hakkındaki eski nazariyesi cerholunarak hamızlık hassasının hidrojeniyumdan ileri geldiği ispat edildi.

Gay-Lussac'ın nebatî ve hayvanî maddelerin tahlili hakkında yaptığı teklifler uzvî kimya için az ehemmiyetli değildir. Kendisinin Thénard ile birlikte yaptığı tahliller kimya tarihinin tanıdığı ilk işe yarar tahlillerdir. İki alim uzvî maddeleri bir cam boru içinde klorat de potasla birlikte teshin ve ihrak ederek husule gelen gazları civa üzerinde toplamışlardır. Elde edilen humzu saniî karbonu potas kostik ile tayin etmişler ve bu suretle C. O. H, unsurlarını kemmî olarak tayine muvaffak olmuşlardır. Fakat klorat de potas tehlikeli bir cisim olduğu gibi elde edilen neticeler de nakıs olduğundan Gay-Lussac muhammiz bir vasıta olmak üzere humzu nühas kullanılması ve intişar edecek azot humuzlarını tahlil etmek için borunun nihayetine bakır konmasını teklif etmiştir[3]. O zamandan beri humzu nühas uzvî kimyanın en lüzumlu bir maddesini teşkil etmiştir.

Bundan sonra Gay-Lussac asit ciyanhidrik üzerinde çalışmaya başlayarak kimyanın basit bir cisim gibi muttasıf bir radikal olduğunu, klor ve iyot gibi hidrojenyum ile birleşerek

[3] Annales de chimie XCV, 184; XCVI,

53

[1] François Arago, Oeuvre complètes. T. 3. p. 7. Gay-Lussac, Biographie lue en séance publique de l'Academie des Sciences, le 20 decembre 1852.

bir hamız teşkil ettiğini göstermiştir. Siyan üzerindeki bu mesaiden sonra Gay-Lussac,ın hayatında yeni bir devir başladı. Kendisi bu yeni devirde kuvvetlerini ilmin tatbikatına hasretti. Hükûmet bir çok pratik mes'elelerde kendisinin irşatlarından istifade ediyordu. Devlet'in barut fabrikaları, gümrük idaresi, darphane Gay-Lussac,ın irşadından istifade ediyordu. Bu büyük adam bir çok hususî teşebbüslere de girişiyordu. Kendisinin ilimden uzaklaşarak teknik işlerle iştigali bazı alimlerin ve ezcümle (Mitscherlich) in şikâyetlerini mucip oluyordu. Mitscherlich Paristen (Berzelius) a yazdığı bir mektupta „Gay-Lussac senelerdenberi sırf iktisadî spekülasyonlar ve bilhassa bir „Instruments de Précision" fabrikasının tesisiyle meşguldur.

Binaenaleyh Gay-Lussac'tan artık ilmî mesaiye intizar edilmemelidir" diyordu.

Gay-Lussac hakkında bu kadar ağır bir hüküm vermek doğru değildi. Çünkü sonradan büyük bir şöhret kazanmış olan Alman (Justus Liebig) i labratuvarına talebe olarak kabul etmesi ve kendisiyle ilmî tetkikata girişmesi Gay - Lussac'ın ilimle iştigalden farig olmadığına bir delil idi. Bundan sarf-nazar kendisinin teknik sahasındaki faaliyeti saf ilim içinde faydalı oluyordu. Netekim Gay - Lussac tahlili hacmî usulleri ile klorometri ve alkalimetrimin haliki oldu. Hamızı kibrit imalinde kurşun odalarının arkasına kuleler konarak çıkan gazları azot humuzlarından kurtarmak usulü teknik ve iktisadî noktai nazardan büyük bir kıymeti haizdi. Teknik tetkikatın ehemmiyeti çok dafa hakkiyle takdir edilememiştir.

Fakat hakikatta teknik tefekkür ilmî tefekkürün hususî bir nevinden başka bir şey değildir. Gay - Lussac'ın teknik mesaisinde bir çok ilmî fikirler de meknuz idi. Bu fikirler ancak sonradan olgun bir hale gelmiş ve ehemmiyetleri idrak edilmiştir. Gay - Lussac kirecin yanmasına dair yaptığı tetkikattan umumî olan üç kaideyi bulmuştur: „Hararet veya her hangi bir kimyevî miyar ile vücade getirilen ve gaz intişarile müterafik olan her tahallül maddenin boş bir yerde tutulması ve intişar eden gazların tazyik yapmasına mümanaat edilmesi suretiyle tesiri oluna bilir. Bilâkis maddenin üzerine gaz vasıtasıyla kâfi bir tazyik yapıldığı takdirde tahallül hadisesi ya tehhure düçar veya büsbütün munkatı olur"4). Bu kaide kimye-

[4] Journal für praktische chemie (1837) II. 246

MATBUAT ARASINDA BİR HAFTA

Kânunuevel

Bir haftaya yakın, bütün Türk matbuatı, büyük Gazinin yeni bir şahesri halinde intişar ediyor. Kânunuevelin 1 inden itibaren gazete ve mecmuaların yeni Türk harfleriyle tab'ı hakkındaki tarihî kanunu, T. B. M. M. i son içtimanın daha ilk celsesinde kabul etmişti. İşte bir haftadan beri bu muazzam kanunun tatbikını görmekle mes'uduz. Zaten Türk matbuatı bu yüksek inkilâba karşı epi uzun bir zamandan deri hazırlanmıştı. Bu hazırlık bizi garp ile mukayese edilecek derecede zarif, asrî, güzel bir gazete manzarası kazandırdı. Üç aydan beri yarı, yarı Türk harfleriyle, ismokin üzerine takye giymiş gibi, acip bir şekilde çıkan gazetelerimiz nihayet ciddî bir kıyafet aldı.

Eski eserler

Evelce yeni Türk harfleri mevzuubahs olduğu zaman köşeden bucaktan:

— Ya eski eserler ne olacak? Eslâfın bize yadigâr bıraktığı lâyemut asarı ne yapacağız?

Tarzında şikâyetler bazımızı bir vî kitleler tesiri ve kimyevî muvazene sahasına ait olup Gay-Lussac, tan çok sonra Norveç âlimlerinden (Guldberg) ve (Waage) tarafından etraflica tetkik edilmiştir.

Gay - Lussac yukarıda saydığımız sahalarda ehemmiyetli mesai vücade getirdikten mada girafik usulünü de kimyaya ithal etmiştir. 9 Mayıs 1850 de vefat eden Gay - Lussac kimya ve fizik ilimlerine çok büyük hizmetler ifa etmiştir. Beşeriyetin ender olarak yetiştirdiği bu büyük âlim her zaman hürmet ve takdir ile yad edilmeğe lâyıktır.

DR. AVNİ REFİK

hayli düşündürmüştü. Hakikaten arkamızda uzun ve müselsel asırlar, ve bu asırlar içinde yaşamış adamlar vardı, onların metrukâtını nasıl muhafaza edecektik? Mesele oldukça düşünülecek bir kıymetteydi.

Maamafi ufak bir tetkik bize bu düşünceye hiç mahal olmadığını gösterdi. Filvaki arkamızda asırlar, ve bu asırlar içinde yaşayan insanlar vardı, fakat şaheserler ancak bir müntahabat kitabını müşkülât ile dolduracak kadar nadirdi. Eğer vücade getirilecek şaheserler varsa, istikbaldedir; dünkü eserlere fazla gururla bakmak muhaldir.

Edebiyatımız ne halde?

Yedi güzide gencin eserlerini ihtiva eden ve beş aydan beri muntazaman çıkan Meş'ale mecmuasının tatili neşriyat ettiğini teessürle haber aldık. Ahmet Haşim Beyin dediği gibi sırf edebî bir mecmuanın neşredilmesi nakadar büyük bir hüsnü niyet eseri ise onun devamı intişarına kani olmak ta daha büyük bir hüsnü niyet ifade eder.

Neden kari buhranı var? Neden edebiyatımız gibi fennimiz de, ilmimiz de, san'atımız da istediği kari bulamıyor? Herkesin elinde bir alfabe var, herkes çalışıyor; bu çaişkan kütle ne zaman alfabeyi bitirip te eser okumağa başlayacak? Artık son ve kuvvetli ümidimiz bir yeni harflerde kaldı. Türkiye cumhuriyetine lâyık bir neşriyat âlemine ciddî ihtiyacımız var.

Müdür Mes'ul: Faruk Nafiz

İstanbul — Devlet Matbaası